

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA O'QISH VA YOZISH KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Axmadova Nozima Murtazo qizi

Buxoro innovatsiyalar universiteti II bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda o'qish va yozish kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy asoslari tahlil qilinadi. Maktabgacha ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlar va pedagogik texnologiyalarning o'rni hamda ularning samaradorligi muhokama qilinadi. Shuningdek, bolalarda savodxonlikni shakllantirishning asosiy bosqichlari va samarali metodlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, o'qish kompetensiyasi, yozish kompetensiyasi, innovatsion pedagogika, interfaol metodlar, ta'lim texnologiyalari.

Maktabgacha yosh bolalarda o'qish va yozish kompetensiyalarini shakllantirish – ta'lim jarayonining muhim jihatlaridan biri bo'lib, kelajakdagi bilim olish samaradorligini belgilaydi. Ushbu kompetensiyalar bolaning nutqiy rivojlanishi, mantiqiy fikrlashi va ijtimoiy adaptatsiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Maktabgacha ta'lim tizimida innovatsion pedagogik texnologiyalar yordamida bolalarning o'qish va yozish ko'nikmalarini shakllantirishning ahamiyati ortib bormoqda. Ushbu maqolada bu jarayonning nazariy asoslari hamda samarali usullari yoritiladi.

1. O'qish va yozish kompetensiyalarining nazariy asoslari

O'qish va yozish kompetensiyasi bolaning savodxonligini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Psixolingvistik va pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda bu kompetensiyalar quyidagi jihatlar orqali rivojlanadi:

- Fonematik eshitish va talaffuzni rivojlantirish;
- Harflarni taniy olish va ularni tovush bilan bog'lash qobiliyati;
- Qo'l harakatlari koordinatsiyasini rivojlantirish;
- So'z va gaplarni idrok qilish qobiliyatini shakllantirish.

2. Maktabgacha yoshdagi bolalarda o'qish va yozish kompetensiyalarini rivojlantirish usullari

O'qish va yozish ko'nikmalarini shakllantirishda quyidagi usullar muhim ahamiyat kasb etadi:

- Interfaol metodlar: o'yinli ta'lim, rollo'yinlar, hikoya qilish, vizual materiallardan foydalanish;
- Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari: elektron darsliklar, ta'limiy mobil ilovalar va multimedia vositalari;

• Innovatsion pedagogik yondashuvlar: Montessori metodikasi, TRIZ texnologiyasi, Vygotskiy va Piage nazariyalariga asoslangan o'qitish usullari.

3. O'qish va yozish kompetensiyalarini shakllantirishda pedagogik texnologiyalarning o'rni

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning qiziqishlarini oshirish va ularga mustaqil ravishda o'rganish imkoniyatini yaratadi. Quyidagi texnologiyalar ayniqsa samarali hisoblanadi:

- O'yin texnologiyalari – bolalar uchun o'yin orqali ta'lim berish;
- Muammoli ta'lim – muammoni mustaqil hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish;
- Differensial ta'lim – bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olib o'qitish.

4. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida innovatsion texnologiyalardan foydalanish tajribasi

Dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun maxsus yaratilgan o'qish va yozish dasturlari ularning savodxonligini oshirishda katta natijalarga olib kelmoqda. Masalan, Finlyandiya, Yaponiya va Germaniya ta'lim tizimlarida interfaol ta'lim texnologiyalaridan keng foydalaniladi. O'zbekistonda ham zamonaviy texnologiyalar asosida ishlab chiqilgan dasturlar o'qitish jarayonida qo'llanilmoqda.

O'qish va yozish kompetensiyasi bolaning savodxonligini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Psixolingvistik va pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda bu kompetensiyalar fonematik eshitish va talaffuzni rivojlantirish, harflarni taniy olish va ularni tovush bilan bog'lash qobiliyati, qo'l harakatlari koordinatsiyasini rivojlantirish hamda so'z va gaplarni idrok qilish qobiliyatini shakllantirish orqali rivojlanadi.

O'qish va yozish ko'nikmalarini shakllantirishda interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va innovatsion pedagogik yondashuvlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. O'yinli ta'lim, rolli o'yinlar, hikoya qilish va vizual materiallardan foydalanish bolalarning qiziqishini oshiradi. Elektron darsliklar, ta'limiy mobil ilovalar va multimedia vositalari esa o'rganish jarayonini yanada samarali qiladi. Montessori metodikasi, TRIZ texnologiyasi, Vygotskiy va Piage nazariyalariga asoslangan yondashuvlar esa bolalarning mustaqil fikrlashini shakllantirishga yordam beradi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning qiziqishlarini oshirish va ularga mustaqil ravishda o'rganish imkoniyatini yaratadi. O'yin texnologiyalari orqali bolalar faol o'rganish jarayoniga jalb qilinadi, muammoli ta'lim esa ularning mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Differensial ta'lim metodlari esa bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olib o'qitish imkonini beradi.

Dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun maxsus yaratilgan o'qish va yozish dasturlari ularning savodxonligini oshirishda katta natijalarga

olib kelmoqda. Finlyandiya, Yaponiya va Germaniya ta'lim tizimlarida interfaol ta'lim texnologiyalaridan keng foydalaniladi. O'zbekistonda ham zamonaviy texnologiyalar asosida ishlab chiqilgan dasturlar o'qitish jarayonida qo'llanilmoqda.

Xulosa. Maktabgacha yoshdagi bolalarda o'qish va yozish kompetensiyalarini shakllantirish nafaqat maktab ta'limiga tayyorgarlikning muhim qismi, balki ularning kelajakdagi o'quv jarayonlariga tayyorligini belgilovchi omildir. Innovatsion pedagogik texnologiyalar va interfaol ta'lim metodlari yordamida bolalarning savodxonlik darajasini oshirish mumkin. Kelgusida ushbu sohadagi tadqiqotlarni chuqurlashtirish va samarali yondashuvlarni ishlab chiqish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vygotskiy L.S. "Bolalar psixologiyasi". Moskva, 1986.
2. Montessori M. "Bola va uning rivojlanishi". Rim, 1912.
3. Piaget J. "Bolalar fikrlashining rivojlanishi". Nyu-York, 1952.
4. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim konsepsiyasi, 2019.
5. Hasanboyeva O., "Maktabgacha yoshdagi bolalar pedagogikasi", Toshkent, 2020.
6. Interfaol ta'lim metodlari bo'yicha xalqaro tajribalar – www.unesco.org.